

MAMLAKATIMIZDA XOTIN-QIZLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISHDAGI YURIDIK VA INSTITUTSIONAL ISLOHOTLAR

Ibodulloyeva Sayyora Shomurotovna¹, Karimova Aziza Erkinovna²

¹TAFU “Tarmoqlar iqtisodiyoti va buxggalteriyasi” kafedrası katta o’qituvchisi

²TAFU “Tarmoqlar iqtisodiyoti va buxggalteriyasi” kafedrası katta o’qituvchisi

¹ibodulloyevas@gmail.com

²Azizakarimova@gmail.com

Annotasiya. Mazkur maqolada milliy iqtisodiyotning turli tarmoqlarida faol bo’lgan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subektlarini faoliyatini oshirish xamda xorij tajribalarini qo’llash mamlakatimizda. Bugungi davrda davlatimiz tomonidan kichik va o’rta biznesga juda katta imkoniyatlar berilyapti. Kichik va o’rta biznesni rivojlantirishda xotin qizlar tadbirkorligini rivojlanishida katta ahamiyat berilmoqda.

Kalit so’zlar: milliy daromad kichik va o’rta biznes rivojlantirish, subsidiya innovatsiya tavar aylanmasi investitsiya tavar aylanmasi, makroiqtisodiy barqarorlik, investor, Yalpi ichki maxsulot, Yalpi hududiy maxsulot, Xususiy siktör, iqtisodiy resurslar, kapital.

Аннотция: В данной статье рассматриваются пути повышения активности малого бизнеса и частного предпринимательства, действующих в различных секторах национальной экономики, а также применение зарубежного опыта в нашей стране. Сегодня наше государство предоставляет большие возможности для малого и среднего бизнеса. В развитии малого и среднего бизнеса большое значение придается развитию женского предпринимательства.

Ключевые слова: национальный доход развитие малого и среднего бизнеса, субсидирование инновационного товарооборота инвестиционный товарооборот, макроэкономическая стабильность, инвестор, ВВП, валовой региональный продукт, частный сектор, экономические ресурсы, капитал.

Abstract: This article discusses the ways to increase the activity of small businesses and private entrepreneurs active in various sectors of the national economy and the application of foreign experience in our country. Today, our state provides great opportunities for small and medium-sized businesses. In the development of small and medium-sized businesses, great importance is attached to the development of women's entrepreneurship.

Keywords: national income development of small and medium-sized businesses, subsidizing innovative trade, investment trade, macroeconomic stability, investor, GDP, gross regional product, private sector, economic resources, capital.

Kirish

Bugungi kunda O'zbekistonda xotin-qizlarning jamiyatdagi o'rni tobora mustahkamlanib bormoqda. Ayniqsa, ularning iqtisodiy faolligini oshirish, tadbirkorlikka jalb etish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu maqsadda mamlakatimizda xotin- qizlar tadbirkorligini rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamli **yuridik va institutsional islohotlar** amalga oshirilmoqda. Mamlakatimizda xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirish bo'yicha olib borilgan islohotlarni tahlil qilishda, ularning asosiy ikki yo'nalishi - yuridik- huquqiy baza va institutsional mexanizmlarning takomillashuvi - alohida qayd etilishi lozim. Birinchi navbatda, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonun hujjatlari ayollar va erkaklar uchun teng huquqlarni kafolatlash tamoyilini belgilab berdi. Bu printsip milliy siyosatda gender tenglikni ta'minlashni asos qilib qo'ydi va ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlashga doir maxsus chora-tadbirlarning qonuniy asosini yaratdi. Shu asosda bir qator normativ hujjatlar, Prezident farmonlari va Hukumat qarorlari qabul qilinib, ayollarni iqtisodiy faollikka jalb etish bo'yicha aniq vazifalar belgilandi.

Xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirishning ahamiyati quyidagilardan iborat:

- aholi bandligini oshiradi,
- oilaviy daromadlarni ko'paytiradi,
- kambag'allikni kamaytiradi,
- iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Shu sababli davlat tomonidan ayollarni qo'llab-quvvatlashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Yuridik jihatdan ko'plab islohotlar tadbirkorlik faoliyatini soddalashtirish, ma'muriy-

to'siqlarni kamaytirish va biznesni ro'yxatdan o'tkazish jarayonlarini elektronlashtirishga yo'naltirilgan. Davlat xizmatlari markazlari va yagona elektron tizimlar orqali kichik va o'rta tadbirkorlik sub'ektlarini, shu jumladan xotin-qizlar boshqaruvidagi korxonalarni tez va arzon ro'yxatga olish imkoni yaratildi. Bu o'z navbatida ayollar uchun rasmiy iqtisodiy faoliyatga kirish to'siqlarini pasaytirdi, rasmiylashtirish natijasida ular kredit, imtiyoz va ijtimoiy himoya tizimlariga kirish huquqini qo'lga kiritdi. Soliq va litsenziyalash sohalarida amalga oshirilgan soddalashtirishlar ham kichik biznesni boshlash va yuritish xarajatlarini kamaytirdi, bu ayniqsa cheklangan moliyaviy resursga ega xotin-qizlar uchun muhim omil bo'ldi.

Mamlakatimizda xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirish uchun bir qator qonunlar va normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan.

1. Qonunchilik bazasini takomillashtirish bo'yicha qulayliklar quyidagilardan iborat:

O'zbekistonda ayollar huquqlarini himoya qilish va ularning iqtisodiy faolligini oshirishga qaratilgan qonunlar ishlab chiqilgan. Jumladan:

- tadbirkorlik faoliyatini erkin amalga oshirish bo'yicha kafolatlar,
- gender tengligini ta'minlashga qaratilgan hujjatlar,

- ayollar bandligini qo‘llab-quvvatlash dasturlari.

Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi muhim rol o‘ynaydi.

2. Imtiyozlar va preferensiyalar quyidagilar:

Xotin-qizlar uchun:

- soliq imtiyozlari,
- subsidiyalar,
- grantlar,
- imtiyozli kreditlar taqdim etilmoqda. Bu esa tadbirkorlikni boshlashni osonlashtiradi.

Institutsional darajada esa markaziy va mahalliy organlar o‘rtasida vazifalarning aniq taqsimlanishi amalga oshirildi. Oliy darajadagi siyosiy iroda - Prezident farmonlari va Davlat dasturlari - ayollar tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlashni milliy ustuvor yo‘nalishlardan biriga aylantirdi. Shu bilan birga, xotin-qizlar masalalari bo‘yicha maxsus davlat organlari, viloyat va tuman darajasida ayollar qo‘mitalari yoki sektor bo‘yicha vakolatli bo‘limlar faoliyati kuchaytirildi. Bu institutlar ayollar tadbirkorligini rivojlantirish bo‘yicha dasturlarni ishlab chiqish, monitoring va metodik qo‘llab-quvvatlashni samarali tashkil etish vazifasini oldilar.

Institutsional islohotlar

Yuridik asos bilan bir qatorda, amaliy mexanizmlar ham joriy etilgan.

1. Maxsus tashkilotlar faoliyati

Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash uchun alohida institutlar tashkil etilgan:

- Oila va xotin-qizlar qo‘mitasi
- Savdo-sanoat palatasi

Ular:

- biznesni yo‘lga qo‘yish,
- maslahat berish,
- treninglar tashkil etish,
- moliyaviy yordam olishda ko‘maklashadi.

2. “Ayollar daftari” tizimi

“Ayollar daftari” orqali ijtimoiy himoyaga muhtoj xotin-qizlar aniqlanib, ularga:

- moddiy yordam,
- kasb-hunar o‘rgatish,
- biznes boshlash uchun mablag‘ ajratiladi.

3. Ta’lim va trening dasturlari

Xotin-qizlar uchun:

- biznes asoslari,
- marketing,

- moliyaviy savodxonlik

bo'yicha bepul o'quv kurslari tashkil etilmoqda.

4. Startap va innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash

Ayollar tomonidan yaratilayotgan startap loyihalar:

- grantlar,
- investitsiyalar,
- inkubatsiya dasturlari orqali qo'llab-quvvatlanmoqda.

Amalga oshirilayotgan islohotlarning natijalari

So'nggi yillarda:

- ayol tadbirkorlar soni sezilarli oshdi,
- kichik biznes va oilaviy tadbirkorlik rivojlandi,
- xizmat ko'rsatish sohasida ayollar ulushi ortdi,
- ayollarning iqtisodiy mustaqilligi kuchaydi.

Muammolar va takliflar

Shunga qaramay, ayrim muammolar mavjud:

- moliyaviy resurslarga kirish cheklanganligi,
- biznes yuritish tajribasining yetishmasligi,
- hududlar o'rtasidagi tafovutlar.

Takliflar:

- kreditlash imkoniyatlarini kengaytirish,
- ayollar uchun maxsus biznes inkubatorlar tashkil etish,
- hududlarda treninglarni ko'paytirish,
- raqamli tadbirkorlikni rivojlantirish.

Moliyaviy xizmat ko'rsatish tizimidagi islohotlar ham muhim o'rin tutadi. Davlat tomonidan kichik biznes va xotin-qizlar uchun mo'ljallangan kredit kafolat jamg'armalari tashkil etish, mikromoliya va kreditlash institutlarini rivojlantirish bo'yicha qadamlar qo'yildi. Bunday kafolatlar banklar va mikromoliya tashkilotlariga ayollar tomonidan taqdim etilayotgan loyihalarga kredit ajratishda qo'shimcha kafolat vazifasini bajaradi, shuning orqali moliyaviy cheklovlar sabab biznes boshlashdan tortingan ko'plab ayollar uchun imkoniyatlar ochiladi. Shu bilan birga, davlat va xususiy sektorning hamkorligi orqali ayollar uchun alohida grant va subsidiya dasturlari joriy etildi hamda ularning hududiy infratuzilmasini rivojlantirishga yo'naltirilgan mablag'lar ajratildi.

Mahalliy boshqaruv organlari va mahalla institutining roli ham ortdi: mahalla - ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy faolligini qo'llab-quvvatlashda dastlabki platforma sifatida ishlatiladi, oilaviy tadbirkorlikni tashkil etish, kasbga yo'naltirish va mahalliy bozorlar bilan bog'lashdagi vositachi funksiyasini bajaradi. Hokimliklar darajasida ayollar tadbirkorligini rag'batlantirish bo'yicha maxsus

grantlar, soliq imtiyozlari va yer taqsimoti kabi imtiyozlar joriy etilishi mumkinligi qonuniy jihatdan mustahkamlanmoqda, bu esa mahalliy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni hisobga olgan holda ayollarga ko‘mak berishni ta‘minlaydi.

Tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash borasida institutsional infratuzilmaga inkubatorlar, biznes-markazlar, konsultatsiya xizmatlari va innovatsion klasterlar ham qo‘shildi. Ushbu institutlar ayollarga biznes loyihalarni ishlab chiqishdan tortib, marketing, moliyaviy boshqaruv va huquqiy masalalar bo‘yicha mutaxassislik yordamlarini taqdim etadi. Ayniqsa, onlayn platformalar va elektron ta‘lim resurslari orqali ayollar uzoq hududlardan ham malaka oshirish va bozor bilan bog‘lanish imkoniyatiga ega bo‘lyapti.

Bundan tashqari, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik orqali hukumat ayollar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash sohasidagi institutlarni mustahkamlash va xalqaro tajribani joriy etish bo‘yicha loyihalarni amalga oshirdi. Bunda gender asosli siyosatni ishlab chiqish, gender byudjetlashtirishni joriy etish va gender ko‘rsatkichlari bo‘yicha monitoring tizimini yaratish kabi elementlar muhim ahamiyat kasb etdi. Natijada, g‘oyat muhim jihat — ayollarning iqtisodiy huquqlari va ijtimoiy himoyasini ta‘minlash bo‘yicha milliy siyosat va uning amalga oshirish mexanizmlari barqarorlashtirildi.

Moliyaviy va imtiyozli qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari

Mamlakatimizda xotin-qizlar tadbirkorligini rag‘batlantirish va barqarorlashtirish yo‘lida eng muhim omillardan biri moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimining samaradorligi va unga ayollar uchun kirish imkoniyati hisoblanadi. So‘nggi yillarda hukumat, tijorat banklari, mikromoliya tashkilotlari va xalqaro donorlar tomonidan xotin-qizlar uchun mo‘ljallangan bir qator mexanizmlar joriy etildi. Ushbu bo‘limda mazkur mexanizmlarning turlari, ularning afzalliklari, amaliy natijalari va mavjud muammolari hamda yanada takomillashtirish bo‘yicha takliflar batafsil ko‘rib chiqiladi.

Kreditlash tizimini soddalashtirish.

Ayollar uchun bank kreditlari olish shartlari yengillashtirilgan. Jumladan:

- garovsiz kreditlar,
- past foizli kreditlar,
- davlat kafolati asosidagi kreditlar taqdim etilmoqda.

Bu jarayonda O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki va tijorat banklari faol ishtirok etadi.

Avvalo, kreditlash va mikromoliya mahsulotlari xotin-qiz tadbirkorlarning asosiy moliyaviy resursidir. Davlat tomonidan subsidiyalangan kredit liniyalari va past foizli kreditlar orqali ayollarga kichik va o‘rta biznesni boshlash va kengaytirish imkoniyati berilmoqda.

Banklar va mikromoliya tashkilotlari tomonidan taqdim etilayotgan maxsus kredit paketlari — boshlang‘ich kapital uchun mikrokreditlar, ishlab chiqarishni modernizatsiyalash uchun investitsion kreditlar va ijara (leasing) orqali texnika yoki uskuna sotib olish imkoniyatlari ko‘plab xotin-qizlar

uchun muhim yordam bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, kredit taqdim etishda to‘lov muddatlarining moslashuvchanligi va qaytarish jadvalining tadbirkorning daromad manbalariga mos kelishi muhim omil hisoblanadi.

Ikkinchi muhim mexanizm – kafillatlash va garov tizimlarining rivojlantirilishi. Ko‘p ayollar kredit olishda asosiy to‘siq sifatida garov yetishmasligini ko‘rsatadi. Shu sababli, davlat va xususiy sektor tomonidan tashkil etilgan kafolat jamg‘armalari kredit olish jarayonini osonlashtirishga xizmat qiladi. Kafolat jamg‘armalari kichik korxonalarga qarz berishda banklar riskini kamaytiradi va natijada ayollarga nisbatan kredit resurslarini kengaytiradi. Bu yo‘l bilan ayniqsa qishloq joylaridagi va boshlang‘ich bosqichdagi tadbirkorlik loyihalari moliyalashtirilishi oshadi.

Uchinchi omil – grantlar, subsidiya va tanlovlar. Xalqaro tashkilotlar, donorlar va ayrim milliy dasturlar xotin-qizlar uchun grant asosida boshlang‘ich mablag‘larni ajratishini yo‘lga qo‘ygan. Grant dasturlari innovatsion, ijtimoiy yoki ekologik loyihalarni qo‘llab-quvvatlashga yo‘naltirilgan bo‘lib, ayollarga xavfsiz sinov maydonchasini beradi — ular biznesni rivojlantirishni boshlashdan oldin g‘oyalarni sinab ko‘rishlari mumkin. Grantlar ko‘pincha trening, mentorlik va bozorga kirish bo‘yicha paket bilan birga beriladi, bu esa boshlang‘ich tadbirkor uchun juda muhimdir.

To‘rtinchi mexanizm – soliq va moliyaviy imtiyozlar. Tadbirlar ichiga soliq yukini kamaytirish, boshlang‘ich bosqichdagi kichik tadbirkorlik subyektlari uchun soddalashtirilgan soliq rejimlarini joriy etish kiradi. Bunday imtiyozlar ayollarning rasmiy iqtisodiy faoliyatga chiqishini rag‘batlantiradi hamda biznes yuritish xarajatlarini kamaytiradi. Bu esa, o‘z navbatida, qayta sarmoyaga yo‘naltiriladigan mablag‘ni oshiradi va biznesning barqarorligini ta‘minlaydi.

Beshinchi jihat – startap va tadbirkorlik ekotizimini rivojlantirish uchun sarmoya jalb qilish vositalari. Xotin-qizlar rahbarligidagi loyihalarga yo‘naltirilgan xususiy venchur kapital fondlari, angel investorlar va biznes akseleratorlari orqali sarmoya jalb qilish imkoniyatlari kengaymoqda. Ushbu institutlar nafaqat mablag‘, balki bozor tajribasi, strategik konsalting va tarmoq imkoniyatlarini ham taqdim etadi. Ayniqsa innovatsion va texnologik yo‘nalishdagi ayollarga katta imkoniyatlar ochilmoqda.

Oltinchi muhim jihat – raqamli moliya va fintech yechimlari. Mobil bank xizmatlari, onlayn kredit platformalari va elektron to‘lov tizimlari kredit olish jarayonini soddalashtiradi hamda moliyaviy xizmatlarga masofadan kirishni ta‘minlaydi. Bu xususan, qishloq joylarda yashovchi ayollar uchun juda muhim, chunki ular bank bo‘limlariga muntazam tashrif buyurish imkoniga ega bo‘lmazligi mumkin. Raqamli yechimlar orqali kichik biznesning hisob-kitobini yuritish, kredit tarixini shakllantirish va moliyaviy monitoringni amalga oshirish osonlashadi.

Ammo ushbu mexanizmlar bilan birga muammolar ham mavjud. Kreditlash jarayonidagi byurokratik to‘siqlar, kafillik talablarining qattiqligi, mablag‘lar noto‘g‘ri maqsadlarda ishlatilishi xavfi va moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi muhim to‘siqlar hisoblanadi. Shuningdek,

ayollarning ko‘plab tashabbuslari an’anaviy jamoat nuqtai nazardan to‘liq qo‘llab-quvvatlanmasligi yoki oilaviy majburiyatlar sababli biznesni kengaytirishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin.

Xulosa

Xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirish O‘zbekiston iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Amalga oshirilayotgan yuridik va institutsional islohotlar ayollarning iqtisodiy faolligini oshirishga, ularni biznesga keng jalb etishga xizmat qilmoqda.

Takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar quyidagilarni o‘z ichiga oladi: kafolat jamg‘armalarini kengaytirish va byurokratik tartiblarni soddalashtirish, ayollarga yo‘naltirilgan kredit mahsulotlarini yaratishda moliya instituti va nodavlat tashkilotlar hamkorligini kuchaytirish, grantlar va kreditlar bilan birgalikda moliyaviy savodxonlik va biznes-reja tayyorlash bo‘yicha majburiy treninglarni joriy etish. Shuningdek, raqamli moliya infratuzilmasini rivojlantirish orqali qishloq hududlaridagi ayollarga ham moliyaviy xizmatlarni qulayroq yetkazish zarur.

Oxir-oqibat, genderga yo‘naltirilgan moliyaviy siyosatni ishlab chiqish va uning samaralarini o‘lchash uchun gender bo‘yicha taqsimlangan statistikani yuritish muhim ahamiyat kasb etadi.

Natijada, mamlakatimizda nafaqat iqtisodiy o‘sish, balki ijtimoiy barqarorlik ham mustahkamlanmoqda. Kelgusida ushbu yo‘nalishda olib borilayotgan islohotlarni yanada chuqurlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilga adabiyotlar ro‘yxati

- [1] O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki to‘g‘risida”gi yangi tahrirdagi Qonunlar.
- [2] “2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60- son. // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi
- [3] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 12-sentabrdagi “Respublika bank tizimini yanada rivojlantirish va barqarorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ- 3270-son Qarori. // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 27.04.2023-y., 06/23/62/0232- son
- [4] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentabrdagi “Pul-kredit siyosatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3272-son Qarori. // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 01.05.2021-y., 06/21/6217/0409-son
- [5] Abdullayeva Sh.Z. “Bank ishi” Darslik./ T.: “IQTISOD-MOLIYA”,